

Tilburg University

De straf als instrument

Kooijmans, T.

Published in:
Strafblad

Publication date:
2012

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Kooijmans, T. (2012). De straf als instrument: De oratie van Th.W. van Veen (Groningen, 1969). *Strafblad*, 2012(6), 431-435.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

'De straf als instrument'

DE ORATIE VAN TH.W. VAN VEEN (GRONINGEN, 1969)

1 Inleiding

Op 4 maart 1969 sprak prof. mr. Th.W. van Veen zijn oratie 'De straf als instrument' uit waarmee hij zijn leeropdracht straf(proces)recht aan de Rijksuniversiteit Groningen aanvaardde.¹ In zijn oratie vraagt hij, ter opening, onder meer aandacht voor het door – de eveneens Groninger – Vrij ontwikkelde concept van het 'subsociale' als algemene voorwaarde voor strafbaarheid.² De gedachte om de subsociale werking tot een element van het delict te bestempelen, wordt door Van Veen gekarakteriseerd als een vondst, een vondst 'in die tijd van zeker niet minder betekenis dan de constructie van die andere Groningse hoogleraar, Leo Polak, die met zijn objectiveringstheorie in de vergeldingsleer een structuur liet zien, die dat leerstuk als maat voor straffen nieuw leven gaf.'³ Volgens Van Veen werken zulke vondsten als een katalysator: 'zij prikkelen tot kritiek en onderzoek – en gaan daaraan ten gronde.'⁴ Deze laatste relativisering is wellicht representatief voor de wetenschapsopvatting van Van Veen. Hij liet zich niet verblinden door bevlogen ideeën, zo drukte zijn opvolger het in diens oratie uit.⁵ Volgens Van Veen heeft de introductie van het begrip subsociale werking als element van het delict ertoe bijgedragen het strafrecht te laten zien als een recht dat wordt toegepast om een samenleving te besturen: 'recht doen is besturen'.⁶ Daarmee staat Van Veen in zijn oratie functionalisering van het strafrecht voor,⁷ hetgeen 't Hart tot het oordeel brengt dat Van Veen de straf in zijn oratie heeft geplaatst in een sterk instrumenteel

perspectief.⁸ Wat er van dit laatste ook zij, de beschouwingen van Vrij hebben volgens Van Veen mede het klimaat geschapen voor het bestuderen van de straf als een instrument. In deze bijdrage wordt de vraag onder ogen gezien wat de betekenis van de oratie van Van Veen is geweest en nog zou kunnen zijn voor de strafrechtspleging. In paragraaf 2 volgt daartoe eerst een korte samenvatting van de rede en in paragraaf 3 wordt getracht een antwoord op de genoemde vraag te formuleren.

2 De oratie

Het door Van Veen beleden uitgangspunt dat recht doen, besturen is, vergt volgens de orator het hebben van een 'doordachte lijst van beleidspunten', waarvan het Openbaar Ministerie en de rechter zich bij het bepalen van hun beleid rekenschap moeten geven. Een dergelijke lijst is volgens Van Veen even belangrijk als de wet. Hij betreft dit uitgangspunt op de meergenoemde subsociale werking van het strafrecht als element van het delict, welk concept ertoe heeft bijgedragen het strafrecht te laten zien als een recht dat wordt toegepast om een samenleving te besturen. Om die reden behoort volgens Van Veen de bestudering van de manier waarop het strafrecht wordt gehanteerd en van de normen die daarbij gelden – 'algemene beginselen van behoorlijk bestuur in hun strafrechtelijk kleding' – tot de strafrechtswetenschap.⁹ Het presenteren van de straf als instrument – als middel tot een of meer doelen – schept ruimte om vervolgens te bezien welke functies aan de straf in de (veranderende) samenleving kunnen worden toegedicht. Daartoe schetst Van Veen in eerste instantie hoe in de naoorlogse berechting van delicten de straf feitelijk juist niet als instrument werd beschouwd maar als een leedtoevoegend oordeel.¹⁰ Tegelijkertijd ontstond er

1 Th.W. van Veen, *De straf als instrument*, Assen: Van Gorcum 1969.

2 M.P. Vrij, *Ter Effening. Het subsociale als het derde element van het delict* (afscheidsrede Groningen), Groningen: 1948.

3 Van Veen 1969, p. 6.

4 Van Veen 1969, p. 6.

5 G. Knigge, *Het irrationele van de straf*, Arnhem: Gouda Quint 1988, p. 26.

6 Van Veen 1969, p. 78. Zie ook B.F. Keulen, *Straffen in Europa*, Deventer: Kluwer 2006, p. 18.

7 Vgl. P.C. Bogert, *Voor rechtvaardiging en schulditsluiting* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2005, p. 155.

8 A.C. 't Hart, *Openbaar Ministerie en rechtshandhaving*, Arnhem: Gouda Quint 1994, p. 84 (voetnoot 177).

9 Van Veen 1969, p. 7-8.

10 Vgl. Knigge 1988, p. 8: 'Met de straf wordt *per definitie* beoogd, verdiend leed toe te voegen. (...) Straffen is niet doelgericht, maar reactief van

in dat tijdsgewricht aandacht voor de werking van de straf op de ('niet-politieke, gewone') gestrafte, hetgeen ruimte schiep voor een herziening van de toenmalige Beginselenwet gevangeniswezen, die gepaard ging met een behoefte aan feitenkennis omtrent de invloed die de bejegening van delinquenten op hen heeft. Van Veen duidt dit een en ander aan als een nadere bezinning op de hanteerbaarheid van de straf als instrument om de samenleving te beïnvloeden.¹¹ Vervolgens vraagt de orator aandacht voor de omstandigheid dat het strafrecht, 'geconcentreerd als het was op het opzettelijk gepleegde misdrijf', in toenemende mate is geconfronteerd met overtredingen, sociaal-economische delicten en culpose misdrijven.¹² Die stand van zaken roept als 'een van de klemmende vragen' op wanneer de straf voor de overheid het meest aangewezen middel is uit het haar ten dienste staande pakket van mogelijke sancties. Daarmee is, aldus Van Veen die op dit punt verwijst naar Hulsman,¹³ het opstellen van criteria aan de orde.¹⁴ Hier is de vraag aan de orde of de straf een *ultimum remedium* is op het brede terrein van ernstige misdrijven tot lichte overtredingen. Hierbij wijst de orator op de (in zijn tijd betrekkelijk nieuwe) dimensie die aan deze vraag toekomt van de wijze waarop schadevergoeding aan het slachtoffer in het strafrecht gestalte dient te krijgen. Van Veen toont zich er voorstander van om de schadevergoeding als straf op te leggen, waarbij de straf zou moeten bestaan uit meer dan het verschaffen van genoegdoening aan het slachtoffer.¹⁵

Aansluitend benadert Van Veen de vraag naar de bruikbaarheid van de straf vanuit het gezichtspunt dat een rationele benadering van het (sanctie)instrumentarium vraagt naar een doelmatige opstelling en naar criteria die verschil van procedure rechtvaardigen. Deze benadering zou kunnen uitmonden – Van Veen verwijst op dit punt niet zonder reden naar Mulder¹⁶ – in een betoog om te komen tot drie varianten van 'berechten', waarbij de keuze voor een bepaalde variant mede wordt bepaald door hetgeen er voor de betrokkenen op het spel staat. Een dergelijke benadering zou een buitengerechtelijke afdoening van bepaalde strafbare feiten door middel van bestraffing als een der varianten met zich kunnen brengen. Toch houdt Van Veen vast aan het uitgangspunt dat de straf wordt opgelegd door de rechter na een openbaar strafproces.

aard. Straffen is vergelden.'

11 Van Veen 1969, p. 8-10.

12 D.H. de Jong en G. Knigge, *Het materiële strafrecht*, veertiende druk, Deventer: Kluwer 2003, p. 19.

13 L.H.C. Hulsman, *Handhaving van recht*, Deventer: Kluwer 1965.

14 Van Veen 1969, p. 10-14.

15 Van Veen 1969, p. 15-16 en p. 19.

16 A. Mulder, 'Een nieuwe indeling van strafbare feiten?', *TvS* 1963, p. 293-321.

Hij beschouwt het strafproces niet alleen als een geheel van regels dat bij het berechten van een verdachte in acht moet worden genomen, maar ook als een deel van het recht met een eigen innerlijke waarde.¹⁷

Uit het voorgaande kan worden afgeleid dat Van Veen de straf beschouwt als een instrument waarin meer wordt 'verdisconteerd dan wat aan weer goed maken van schade en leed verschuldigd zou zijn'. Waar hij in de vrijheidsstraf de doelmatigheid van beveiliging van de samenleving door opsluiting als instrumenteel aspect ontwaart, wijst hij op het karakter van een 'bestuursbeslissing' dat eigen zou zijn aan ons arsenaal van bijkomende straffen. Bovendien, zo betoogt de orator, hangt de beantwoording van de vraag waarop de maatschappij via een straf precies reageert, mede af van het type delict dat de aanleiding gaf tot strafoplegging: het straffen van bijvoorbeeld delicten tegen de openbare orde wordt door 'andere normen' beheerst dan het straffen van delicten tegen particulieren.¹⁸

Daarmee keert Van Veen terug naar zijn uitgangspositie: het strafrecht is niet één geheel en de wijze waarop het wordt uitgeoefend door de strafvorderlijke overheid – Van Veen noemt het Openbaar Ministerie en de rechter met name – moet afhankelijk zijn van beleid. Mede daardoor kan niet alleen doelmatig worden gestraft, maar vooral ook – zo betoogt de orator – rechtvaardig.¹⁹

3 De straf als instrument: toen, nu en in de toekomst

De hiervoor in paragraaf 2 aan de orde gestelde vraag wat de betekenis van de oratie van Van Veen is geweest en nog zou kunnen zijn voor de strafrechtspleging, is in zekere zin een verraderlijke. Zij suggereert dat ontwikkelingen zouden moeten worden aangewezen op het niveau van de strafwetgeving en/of van de rechtspraak die te herleiden zijn tot de oratie. Zouden dergelijke aanwijzingen niet (rechtstreeks) mogelijk zijn, dan zou dat tot de conclusie kunnen leiden dat de oratie geen (noemenswaardige) bijdrage heeft geleverd aan de strafrechtspleging. Zo beperkt moet de genoemde vraagstelling evenwel niet worden opgevat. Veeleer ligt het voor de hand om op zoek te gaan naar ontwikkelingen waarin punten aan de orde zijn die Van Veen 43 jaar geleden ook al adresseerde, en te bezien hoe die ontwikkelingen zich verhouden tot Van Veen's gedachtegoed. Daartoe strekt het navolgende.

Allereerst valt dan op dat Van Veen in zijn oratie onder de

17 Van Veen 1969, p. 16-18.

18 Van Veen 1969, p. 20-25.

19 Van Veen 1969, p. 26-32.

algemene noemer van de straf als instrument een groot aantal thema's bij de horens heeft gepakt die op dat moment door anderen nog nauwelijks waren doordacht en die zich soms pas decennia later in de aandacht van de (wetgevings)praktijk mochten verheugen als onderwerpen van grote importantie. Dat, bijvoorbeeld, het bedrijven van strafrecht mede een kwestie van beleid is en 'een lijst van beleidspunten' vergt, dat de algemene beginselen van behoorlijk bestuur ook in het strafrecht zouden moeten doorwerken, en dat zowel de staande als de zittende magistratuur beleid zou moeten voeren, daarmee was Van Veen zijn tijd ver vooruit. Anno 2012 is inmiddels algemeen bekend dat het Openbaar Ministerie beleid voert en dat dat beleid, mits behoorlijk gepubliceerd, toetsbaar is in de rechtszaal. Wij weten nu (namelijk) en vinden vanzelfsprekend dat de beginselen van een goede procesorde normerend werken in het strafproces.²⁰ En wij weten dat naast de door het Openbaar Ministerie ontwikkelde strafvorderingsrichtlijnen, ook oriëntatiepunten evenals een straftoemingsdatabank door de zittende magistratuur zijn gecreëerd.²¹ Dat de schadevergoeding aan slachtoffers in het strafrecht de vorm van een straf zou moeten aannemen (en wel die van een bijkomende straf), is nadien eveneens bepleit door onder meer Groenhuijsen en de Commissie-Terwee.²² Het debat omtrent de positionering van de schadevergoeding als specifieke sanctie in ons sanctiestelsel heeft uiteindelijk geleid tot de introductie van de schadevergoedingsmaatregel. Betoogd kan worden dat het gieten van een schadevergoedingssanctie in de vorm van een maatregel dogmatisch zuiverder is dan een rubricering van de schadevergoeding als straf,²³ maar praktisch maakt dit nauwelijks verschil.

De door Van Veen gememoreerde behoefte aan feitenkennis omtrent de werking van de straf op de gestrafte en Van Veens appel aan de verbetering van de bejegening van delinquenten waren anno 1969 weliswaar niet nieuw, maar gingen wel vooraf aan belangrijke studies waarin een humaan perspectief

op de tenuitvoerlegging van strafrechtelijke sancties en op de strafrechtspleging een voorname rol speelt.²⁴ Bovendien nuanceert dit perspectief van de orator op de straf(toemeting en voltrekking) de hierboven in paragraaf 1 gememoreerde, door 't Hart betrokken stelling dat Van Veen de straf in een sterk instrumenteel perspectief heeft geplaatst. Die nuance wordt wellicht nog sterker tegen de achtergrond van Van Veens pleidooi om een nadere bezinning op de hanteerbaarheid van de straf als instrument om de samenleving te beïnvloeden. Juist in het huidige tijdsgewricht kan de waarde van dit pleidooi om bezinning niet worden overschat. Zo wordt het wetsvoorstel minimumstraffen voor recidive bij zware misdrijven door de (ten tijde van het schrijven van deze bijdrage demissionaire) regering vooral verdedigd onder verwijzing naar 'de beveiliging van de samenleving en individuen'.²⁵ Van Tulder en Kroon maken aan de hand van empirisch onderzoek evenwel duidelijk dat dit wetsvoorstel niet alleen op onjuiste veronderstellingen – zoals: de criminaliteit stijgt in ons land en de bevolking voelt zich steeds onveiliger – berust, maar ook dat het de niet realistische verwachting uitspreekt dat strengere straffen een effectief middel is om de criminaliteit te verlagen.²⁶ In aanmerking genomen dat (ook) de adviezen van de geconsulteerde instanties omtrent het (toen nog concept)wetsvoorstel zeer afwijzend van toon waren, zou toch – minst genomen – een nadere bezinning van de minister verwacht mogen worden. De bewindsman toont zich evenwel notoir doof voor de kritiek. Zonder nadere toelichting lijkt de straf simpelweg te worden beschouwd als *het* instrument ter sturing van de samenleving. Als een voldragen uitwerking van de gedachten over de straf en het strafrecht niet in de eerste plaats van de wetgever komt, geeft dat een zekere ruimte aan de rechter om het bereik van de strafwetgeving te begrenzen. Een recent voorbeeld biedt de rechtspraak van de Hoge Raad ten aanzien van de aan roekeloosheid als zwaarste verschijningsvorm van culpa te stellen eisen.^{27,28} Deze rechtspraak is de zoveelste loot

20 Vgl. C.P.M. Cleiren, *Beingselen van een goede procesorde* (diss. Leiden), Arnhem: Gouda Quint 1989 en idem, *De openheid van de wet, de geslotenheid van het recht* (oratie Rotterdam), Arnhem: Gouda Quint 1992.

21 Zie o.a. M.J.A. Duker, *Legitieme straftoemeting* (diss. VU Amsterdam), Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2003; G.K. Schoep, *Straftoemingsrecht en strafvorming* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 2008 en P.M. Schuyt, *Verantwoorde straftoemeting* (diss. Nijmegen), Deventer: Kluwer 2010.

22 M.S. Groenhuijsen, *Schadevergoeding voor slachtoffers van delicten in het strafgeding* (diss. Leiden), Nijmegen: Ars Aequi Libri 1985, p. 292-293 en Commissie-Terwee, *Wettelijke voorzieningen slachtoffers in het strafproces*, 's-Gravenhage: Sdu 1988, p. 44.

23 Vgl. T. Kooijmans, *Op maat geregeld?* (diss. Rotterdam), Deventer: Kluwer 2002, p. 97-122.

24 Zie o.a. C. Kelk, *Recht voor gedetineerden* (diss. Utrecht), Alphen aan den Rijn: Samsom 1979; P.C. Vegter, *Vormen van detentie* (diss. Nijmegen), Arnhem: Gouda Quint 1989; M.M. Boone, *Recht voor gemeen gestraften* (diss. Utrecht), Deventer: Gouda Quint 2000.

25 *Kamerstukken II* 2011/12, 33 151, nr. 3, p. 1.

26 F.P. van Tulder en R.H. Kroon, 'Uitermate effectief?' Beelden en feiten over misdaad en straf', *NJB* 2012, p. 2233-2238. Deze auteurs merken (op p. 2238) wel op: 'Het wetsvoorstel zal wél leiden tot vermindering van criminaliteit via het effect van extra insluiting. Daaraan hangt echter een aanzienlijk prijskaartje van circa € 500.000 per voorkomen delict. Alleen bij de zwaarste delictvormen van moord en doodslag lijken de baten van insluiting de kosten ervan te overtreffen. Maar juist bij die delicttypen is het verschil tussen de huidige straftoemeting door de rechter en de voorgestelde minimumstraffen het kleinst'.

27 HR 22 mei 2012, *NJ* 2012, 488 en HR 3 juli 2012, *NJ* 2012, 489 m.nt. F.W. Bleichrodt.

28 Een ander voorbeeld biedt de rechtspraak van de Hoge Raad met

aan de stam van de jurisprudentie van het hoogste rechtscollege in het voorbije decennium ten aanzien van subjectieve bestanddelen.²⁹ In de rechtspraak over culpa (in het verkeer) komt naar voren dat niet reeds uit de ernst van de gevolgen van verkeersgedrag dat in strijd is met een of meer wettelijke gedragsregels in het verkeer, kan worden afgeleid dat sprake is van schuld.³⁰ Achter deze juridisch-technische formulering gaat de waarschuwing schuil dat de feitenrechter zich bij het beoordelen van de wilsgesteldheid van de verdachte ten tijde van het ten laste gelegde handelen niet moet laten leiden door de bloedige afloop van een verkeersongeval om vervolgens 'terugredenerend' culpa of opzet te construeren en daaraan een (zware) straf verbinden. Ook voor deze kwestie vroeg Van Veen in zijn oratie reeds met zoveel woorden aandacht:

'Als wij moeten constateren, dat de straf bij verkeersongelukken opgelegd in hoge mate bepaald wordt door het onheil dat door het ongeluk is ontstaan, dan lijkt het wel of wij de straf hanteren als een instrument dat niet in de eerste plaats op de schuld van de dader en het door hem aangerichte onrecht is afgestemd maar op de ontzetting, die de gevolgen van de daad bij ons oproepen'.

Dit roept het bredere 'probleem van de strafrechtvaardiging' op: 'Wat straffen wij in degene wiens schuld het is, dat een ongeluk is gebeurd?'³¹ In zijn recente rechtspraak over roekeloosheid brengt de Hoge Raad tot uitdrukking dat dit bestanddeel als de zwaarste vorm van het culpose delict wordt aangemerkt die tot onder meer een verdubbeling van de maximale vrijheidsstraf heeft geleid en dat, mede met het oog op dit strafverhogende effect, aan de vaststelling dat sprake is van roekeloosheid, dus de zwaarste vorm van schuld, 'bepaaldelijk eisen worden gesteld'.³²

De door Van Veen genoemde omstandigheid dat de strafrechtspiegeling in toenemende mate feitelijk is geconfronteerd

met overtredingen, sociaal-economische delicten en culpose misdrijven, vergt, mede in het licht van het later door Groenhuijsen als wetshypertrofie aangeduide gegeven dat het volume van strafrechtelijk gesanctioneerde normen sinds het begin van de twintigste eeuw spectaculair is gegroeid,³³ niet alleen beleid – tot het voeren waarvan het opportuniteitsbeginsel ruimte biedt – van het Openbaar Ministerie, maar roept ook vragen op naar onder meer de kwestie of het strafrecht überhaupt zou moeten worden ingezet tegen allerhande ongewenst gedrag. En voorts volgens welk procedureel model het strafrecht zou moeten worden ingezet en naar de kwestie hoe het strafrechtelijk sanctiestelsel zou moeten worden ingericht. In het navolgende wordt verkend hoe Van Veens oratie op deze punten zou kunnen worden gerecipieerd.

Aan de vraag of het strafrecht het meest geëigende middel is om tegen bepaald gedrag op te treden, hebben na Van Veen verschillende auteurs uitvoerige studies gewijd.³⁴ Zo heeft De Roos een 'crimineel-politiek toetsingsschema voor de primaire criminalisering' opgesteld. In dit schema zou strafbaarstelling van bepaald gedrag eerst aan de orde zijn indien:

- het gedrag dusdanig schadelijk is dat het niet kan worden getolereerd,
- er (vervolgens) niet met andere – juridische of niet-juridische – middelen dan het strafrecht tegen kan worden opgetreden,
- er evenredigheid bestaat tussen de veronderstelde gevaarlijkheid van het betreffende gedrag en de (sanctionerende) reactie van de staat daarop,
- het betreffende gedrag in voldoende heldere en precieze bewoordingen als delict kan worden omschreven, en, ten slotte,
- de strafbaarstelling op een praktische en effectieve wijze kan worden gehandhaafd.

De vraag welk handhavingssysteem zou moeten worden ingezet om te reageren op bepaald ongewenst gedrag, kan niet geheel worden losgezien van de binnen de verschillende handhavingssystemen beschikbare procesmodellen. Tegen de achtergrond van deze vaststelling laat zich verklaren dat ook van de zijde van het ministerie van Justitie in de periode rondom de introductie van de strafbeschikking in enkele

betrekking tot de witwasbepalingen: HR 5 september 2006, *NJ* 2006, 612 m.nt. M.J. Borgers, HR 2 oktober 2007, *NJ* 2008, 16 m.nt. M.J. Borgers, HR 26 oktober 2010, *NJ* 2010, 655 m.nt. N. Keijzer en HR 23 november 2010, *NJ* 2011, 44 m.nt. N. Keijzer.

29 Vgl. HR 25 maart 2003, *NJ* 2003, 552 m.nt. YB en HR 20 februari 2007, *NJ* 2007, 313 m.nt. Y. Buruma omtrent voorwaardelijk opzet; HR 1 juni 2004, *NJ* 2005, 252 m.nt. Kn omtrent culpa en HR 28 februari 2012, *NJ* 2012, 518 m.nt. B.F. Keulen omtrent voorbedachte raad.

30 In de rechtspraak over voorwaardelijk opzet heet het dat er geen grond is de inhoud van het begrip aanmerkelijke kans afhankelijk te stellen van de aard van het gevolg.

31 Van Veen 1969, p. 12-13.

32 J. de Hullu, *Materieel strafrecht*, vijfde druk, Deventer: Kluwer 2012, p. 253 oordeelt dat de roekeloosheid als wettelijke strafverzwaringsgrond bij voorkeur zou moeten worden gereserveerd voor betrekkelijk extreme gevallen. De casus die ten grondslag lag aan HR 22 mei 2012, *NJ* 2012, 488 lijkt mij, minst genomen, in de buurt te komen van een dergelijk geval.

33 M.S. Groenhuijsen, *Straf en wet* (oratie Tilburg), Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 15.

34 Zie o.a. G.J.M. Corstens, *Civielrechtelijke, administratiefrechtelijke of strafrechtelijke rechtshandhaving?* (NVJ-preadvies), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1984, p. 11-26; Th.A. de Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten* (diss. Utrecht), Arnhem: Gouda Quint 1987, p. 53-79 en R. Haveman, *Voorwaarden voor strafbaarstelling van vrouwenhandel* (diss. Utrecht), Deventer: Gouda Quint 1998.

notities uitgangspunten bij de keuze van een sanctiestelsel zijn geformuleerd.³⁵

De strafbeschikking is voor een belangrijk deel aan te merken als het legislatieve uitvloeisel van het door de onderzoeksgroep *Strafvordering 2001* voorgestelde 'derde spoor'. Kenmerkend voor het door die onderzoeksgroep voorgestelde driesporenmodel is dat de vraag welk strafvorderlijk spoor wordt gekozen, afhangt van de ernst van het feit in concreto en de daarbij passende op te leggen sanctie, een en ander naar het oordeel van de officier van justitie. Voor inzet van het derde spoor – de buitengerechtelijke afdoening – zouden slechts 'eenvoudige strafbare feiten' in aanmerking kunnen komen. Het zou dan kennelijk vooral strafbare feiten betreffen die door middel van een transactie plachten te worden afgedaan.³⁶ Waar Van Veen in zijn oratie wel ruimte zag voor buitengerechtelijke afdoening (op consensuele basis) van strafbare feiten via – het toen ook reeds bestaande instrument van – de transactie,³⁷ was in zijn perspectief het opleggen van een straf voorbehouden aan de rechter na een openbaar strafproces, welk proces 'behoort bij de straf en een deel [is] van de sanctie'.³⁸ Dat het materiële strafrecht en het formele strafrecht in hun onderlinge verknoptheid beide strekken tot rechtshandhaving – zo versta ik zijn betoog op dit punt – is nadien in verschillende studieboeken tot uitgangspunt genomen.³⁹ Maar dat het Openbaar Ministerie eenzijdig in beginsel bindende strafrechtelijke sancties zou kunnen opleggen, was ten tijde van de oratie van Van Veen (nog) niet aan de orde.

Dat laatste neemt niet weg dat Van Veen onder ogen zag dat een aantal (door de strafrechter op te leggen) bijkomende straffen, straffen betreffen die 'als bestuursbeslissing in een ander verband [hadden] kunnen worden opgelegd'.⁴⁰ Dat de door Van Veen signaleerde toenemende 'verbestuurlijking' van het strafrechtelijk sanctierecht in de daarop volgende decennia eerst, vooral en terecht⁴¹ via de strafrechtelijke

maatregel gestalte zou krijgen, was aan het eind van de jaren '60 nog niet te voorzien. De 'doorbraak' van de strafrechtelijke maatregel als instrument van overheidsoptreden tegen uiteenlopende ongewenste situaties vond namelijk plaats met en na de inwerkingtreding in 1983 van de Wet vermogenssancties.⁴²

Zoals hierboven naar voren kwam, betoogt Van Veen dat de beantwoording van de vraag waarop de maatschappij via een straf precies reageert, mede moet afhangen van het type delict dat de aanleiding gaf tot strafoplegging. In dit in zijn oratie nader toegelichte standpunt valt een zekere diversificatie te ontwaren die, misschien wel in de vorm van een uitwerking daarvan, ook valt aan te treffen in zijn latere pleidooien voor de introductie van een telkens naar de functie die het begrip wederrechtelijkheid in verschillende delictsomschrijvingen vervult te interpreteren facetwederrechtelijkheid.⁴³ Misschien moet dit pleidooi ook wel worden beschouwd als een vondst in de door Van Veen bedoelde zin: de 'leer' van de facetwederrechtelijkheid heeft in de rechtspraktijk nooit echt ingang gevonden.⁴⁴

Wat leert het voorgaande? Van Veen heeft in 1969 reeds een aantal belangrijke aspecten van het vakgebied aangesneden die in de daarop volgende decennia een belangrijk deel van de agenda van de strafrechtspleging en de strafrechtswetenschap (in onderlinge wisselwerking – de strafbeschikking is daarvan een voorbeeld) hebben bepaald. Zijn oproep tot rechtvaardige bestraffing en tot bezinning op de verschillende aspecten van het materiële strafrecht en het formele strafrecht, vooral ook in onderlinge samenhang, in een veranderende maatschappelijke context, is blijvend van grote waarde.

35 *Kamerstukken II* 2005/06, 29 849, nr. 30 en *Kamerstukken II* 2008/09, 31 700 VI, nr. 69. Zie ook P.W.S. Boer en D.R.P. de Kok, 'Nieuwe keuzes tussen strafrechtelijke en bestuurlijke sancties', *NJB* 2009, p. 671-676.

36 A.R. Hartmann, 'Buitengerechtelijke afdoening', in: M.S. Groenhuijsen en G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter zitting. Eerste interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Deventer: Kluwer 2001, p. 70-71.

37 Van Veen 1969, p. 21.

38 Van Veen 1969, p. 17.

39 Zie Ch.J. Enschedé, *Beginnelsen van strafrecht*, twaalfde druk, bewerkt door M. Bosch, Deventer: Kluwer 2008, p. 1-20 en P.A.M. Mevis, *Capita Strafrecht*, zesde druk, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2009, p. 145.

40 Van Veen 1969, p. 21.

41 Zie voor de onderbouwing van deze stelling Kooijmans 2002. Ook Van Veen 1969, p. 31 gaf met het standpunt dat de bovengrens van de straf is gelegen 'in wat er is gebeurd en niet in haar doeltreffendheid' bedoeld of onbedoeld een aanzet tot het 'maatregelen denken'. Vgl. D. van der Landen, *Straf en maatregel* (diss. Tilburg), Arnhem: Gouda Quint 1992.

42 Vgl. Kooijmans 2002, p. 1.

43 Th.W. van Veen, 'Facet-Wederrechtelijkheid', *NJB* 1972, p. 466-469 en idem, 'Facet-Wederrechtelijkheid: een voorbeeld', *NJB* 1973, p. 105-106.

44 Vgl. De Hullu 2012, p. 186-187.